

Драгана Којичић

ЖЕНЕ У ЗЕМЉАНОЈ АРХИТЕКТУРИ

Драгана Којичић

ЖЕНЕ У ЗЕМЉАНОЈ АРХИТЕКТУРИ

Зрењанин-Нови Сад-Мошорин
октобар 2015.

под покровитељством

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЈВОДИНА
**ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА
ПРИВРЕДУ, ЗАПОШЉАВАЊЕ И
РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА**

Захвалност свима који су покренули и инспирисали ову причу,
младим и старим дамама на одзиву
и господи која су помогла у прикупљању информација.

УМЕСТО УВОДА...

Постоји мало докумената о земљаној архитектури Војводине, техникама и старим рецептима које су наши преци користили у градњи. Ретки су и преостали мајстори који се сећају како се некад радило. Са њиховим одласком, заувек губимо и знања која су се на овим просторима преносила из генерације у генерацију.

Улога жене је, нарочито, у традиционалном градитељству Војводине готово невидљива, а старе мајсторице, које су се бавиле кућом и њеним одржавањем, остале су у сећањима само ретких носталгичара.

Ово је мали почетни покушај покретања овог битног питања и потрага за тим ретким преосталим храбрим женама које и данас чувају наша села и куће да потпуно не изумру. Чини се да је највећи део терета на њиховим плећима.

Иако је првобитна идеја овог пројекта била да се прикупе искључиво стара знања и рецепти, проширила се, сасвим непланирано, и на мало шири контекст, како се спонтано развијала и прича... па је ово уједно и:

Прича о женама које нису биле мајсторице, а које су, стицајем животних околности, биле принуђене да се баве градитељством.

Прича о брижљивим списатељицама и чуваркама знања, захваљујући којима су приче стигле и до нас.

Прича и о младим мајсторицама, које се у данашње време баве очувањем кућа, и којих је, последњих година, све више.

Једино жалимо што није било више времена да се уради још веће и обимније истраживање, али се надамо се да је ово тек почетак и да ћемо, за коју годину, имати попис свих мајсторица са ових простора... да сачувамо сећање на њих, на знања наших бака, прабака, чукунбака...

1 - ДОКУМЕНТАЦИЈА

припрема черпића - фотографија преузета са интернета

Документација је веома ретка, а кад је нађемо – сувише драгоцену да не би била у целости пренели...

„Према сећањима старијих житеља из села око Зрењанина, а она досежу и до половине 19.века, стамбени објекти су увек били место чијем се, пре свега уредном, пажљивом и редовном одржавању, придавала велика и брижна пажња. И не само месту где се одвијао свакодневни живот укућана, него и простору око самог објекта.

Уредност и топлина домова, зависила је од инвентивности домаћице и то је подручје где су доминирале искључиво жене својим доприносом.

Куће, углавном од набоја (черпића), захтевале су редовно одржавање које, бар судећи према причама, није падало тешко женама; био је то део посла где су оне, уствари, могле да испоље своју елементарну креативност, намењену месту где обитавају најдражи и најближи чланови породице.

У још живом сећању чика Макаи Јожефа (рођеном 1903.године) из Торде, дуговечног пензионера, бившег „кубикаша“, још стоје призори његове баке која, уочи Ускрса, кречи њихову тек подигнуту кућу, кречи је, некако, радосно и споља и изнутра: прво слојем мешавине жуте земље (иловаче) и гашеног креча, да би затим својски запела да четком од коњских длака другим слојем постигне оно што је у својој машти имала или можда баш оно што је код неке комшинице запазила да има намоловано на зиду.

Понекад су зидови просторија остајали, ипак, само бели, дакле окречени само кречом, али често је бака (омама) умела да у креч умеша неку од земљаних боја, које је правила сама, или пак неку од биљних боја, које је добијала од разноразних исцеђених бобица, плодова, лишћа... па да, затим, четком или прскајући зидове метлицом, понекад чак и умачући шапуруну у боју, изведе по зидовима собе прелепе шаре.

Туша Флорика Секошан (рођена 1912.године) из Бегејаца и бака Зузана Валента (рођена 1906.године) из Арадца, памте да су жене у њиховом детињству осликавале собе разном орнаментиком, нарочито жене из имућнијих кућа.

На понос укућана, прави празници за њихове очи, а и очи пролазника, били су, на пример, призори из лова или сцене коња у трку, који су били изведени на зидовима ходника видљивих са улице. Оку су, такође, биле угодне и разне шаре, нарочито цветне, у спаваћим собама, шаре које су рађене помоћу мустри исечених од папира. У словачким кућама, нарочито, орнаментисан је и плафон и то штрафтама и другим врстама шара.

деталј трема из Румуније

Куће су споља остајале, углавном, беле, а било је уобичајено да се, при темељу куће, извлаче портуре (бордуре) у некој од интензивнијих боја. Словачке (тотске) куће су имале упадљиво шарене, разноликом орнаментиком богато урађене портуре, док су куће, у којима су живеле мађарске породице, украшаване плавом портуром. Понекад се, чак, украшавао и задњи део куће на забату, моловао се, наиме, онај део који је нижи од олука за око 0,5 метара.

Од покојне Бисерке Бајин (рођене 1919.године) из Неузине, памтимо њене приче да су се гашеним кречом крчили и ојаци, бунари, воћке, тарабе, клупе на улици пред кућом... а да су се подови од земље, редовно, отприлике једном недељно, помазивали уз помоћ крпе, смешом иловаче, воде и кравље балеге.

У разговору са Веселинком Куручев (рођеном 1910.године) из Меленаца, сазнали смо и понешто о начину справљања земљаних боја које су се користиле за додатно украшавање зидова у собама. Бака Веселинка се сећа да су јој причале старије жене како су разне нијансе, од најсветлије жуте, па до најјаче црвене боје, добијале грејањем и печењем глине и њеним дробљењем у прах, а да су се, додавањем неких киселина у глину, добијале зеленкаста и плавакаста боја и то од најсветлијих до најтамнијих нијанси – што је зависило од количине додате киселине. Црна боја добијала се од изгореле хартије или дрвета, а користио се и графитни прах.

У нешто свежијем сећању саговорнице МиLINE Богдановић (рођене 1919.године) је податак да се, након комбинације иловаче и гашеног креча, за кречење користио каолин, односно бела иловача у овим пределима позната и као „Bècsi mész“. Овом средством за кречење, која се трењем врло лако отиरे са зидова, морало се додавати и неко везиво, неки фиксатор, као, на пример, цела јаја, шећер или чак и животињска крв. Тек доцније су у употребу као везива ушли млеко или туткало.

Дрвенарији-столарији је, такође, посвећивана сасвим дужна пажња, како због тога да би дуже трајала, тако и због тога да би својим изгледом употпунила целокупни изглед куће. Врата, капије, прозори, ограде... мазали су се машћу, доцније ланеним уљем, а разнобојност се постизала утапањем млевених земљаних боја у ланено уље, које се такво остављало да одстоји и затим се житка маса млела ручним „млиновима“ намењеним баш за те сврхе. Оваква боја се наносила на дрвену подлогу четкама од коњских длака, а у употреби је као четка био и крављи реп.

Да би обојена дрвенарија – столарија добила и сјај, такође и заштиту, спретне жене премазивале су их на крају сланином и машћу.

Такве су, ето, беле, шарене и топле куће, окружене живописним плотовима, наткривене сламом или трском, са белим оцацима и родама на њима, у хладу неких, у памћењу, увек, прастарих ораха и дудова...остале још увек живе у сећањима и тихим чежњама саговорника. Нама, нажалост, преостаје само да се сећамо њиховим сећањима. И памтимо их.“

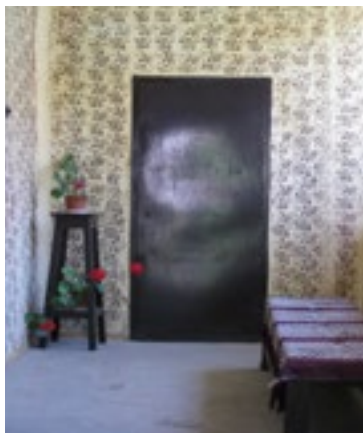

Ангелина Бајин: “Фурт бело, а може и резеда”, Ечка / Зрењанин, новембра 1992.године , Пчеса, Едиција Историја пољопривреде, салаша и села, IX књига, Паорске куће 1993.

„У Тарашу на обали Тисе сусрећем вредну домаћицу Иванку Васиљев рођену Живков, која своје слике ради онако како су то радили далеке 1920.године.

-Но, присећа се Иванка-моја бака Бисерка причала ми је да је било време када сељаци овде у срцу плодне банатске равнице нису још знали за фарбе. Па, можда и зато постоји у овој средини та традиционална жута или црвена боја, јер управо те боје су добијали из жуте или црвене земље. Земљу су претходно добро накували, обрадили водом, затим оставили све то заједно да се земља растопи и када би постала мека, мазали су зидове около куће, па чак и патос (земљани патос), јер раније није постојао прави патос или паркет у просторијама, већ само земљани под, а мазали су се сваке суботе, када су била велика спремања, домаћице или неко од чланова домаћинства (старије девојке). Да намаз буде дуготрајнији, у растопљено блато су мешали још и стајску балегу. У новије време шире се шарене крпаре. Зидове куће крчили су, углавном, једанпут годишње.

Почетком 1930.године, већ су дрвенарију фарбали обичним фарбама у праху, које су могли користити и за фарбање зидова, само с том разликом што би фарбу за дрвенарију умутили са кокошијим јајима, како би остала дуготрајнија. Фарбу су мешали и са брашном, које је скувано у облику скроба и овај начин фарбања у Тарашу био је познат све до почетка 1960. године. За фарбање су употребљавали још и плодове од базге (у народу боље познато као дивље грожђе), грм са великим белим штитастиим цветовима и меканом сричком у стабљивици, чији су плодови црне боје у облику малих бобица сличних виновој лози.“

Иштван Прец: „Уметност уместо молераја“, Пчеса, Едиција Историја пољопривреде, салаша и села, IX књига, Паорске куће 1993.

2 - МАЈСТОРИЦЕ

Имали смо ту част и срећу да неке од мајсторица и лично упознамо, прибележимо њихове приче и видимо делић онога што је некад била њихова професија.

Љубица Дудић, Мошорин

Она витална 93-огодишња мајсторица од оца –столара Николе из Мошорина и мајке Ангелине из Ђурђева, дочекује нас у својој дводелној кући од набоја са затвореним тремом. У предњој соби време је стало, све је као што је било одувек: два кревета са високим душецима, између њих сто и столице, а до врата ормар на једној, а каљева пећ на другој страни. Из ормара извлачи кутију са сликама, из шупе доноси своје ваљке и започиње причу...

Молераје је учила од Мађарице Руже Секереш, а у селу су, осим ове мајсторице, радиле и Вида Губић и Јелена Курбалена. Почела је као девојчица и радила све до 2005.године, односно до 83.године живота!

Пре наношења молераја, прво је било потребно олепити отпале делове малтера, али се наша мајсторица тиме није „бакћала“, то је радила извесна Стеванка.

Потом се кречило у бело и то 3 пута. У креч се ставља вода, на канту од 20-30 литара додају се 2-3 кашике брашна, а плави камен се додаје кад се кречи напољу, да се не би скупљале бубе и пауци.

Њен прибор за рад састојао се од мердевина, кецеље у које је могла да смести 4-5 четкица, чаше, дугачког лењира и ваљака.

Штраfte су се извличиле тако што се прво уради најтамнија, па, кад се заврши по читавом обиму собе, у њу се додаје мало бело боје и извлачи наредна. По броју извучених штрафти су мајсторице и биле плаћене, а некад је важило правило да су две наднице биле једнаке као једна молована соба.

Милица (рођена Станулов) Попов

Мајсторица Милица има 80 година, у свом дому нас је дочекала босонога и окретна!

Углавном се бавила кречењем, а понекад је и моловала са мустрама. Мустре је израђивала од папира, а фарбала их фирнаџом да се стврдну. Кад се уради један зид, оставе се да се осуше. Мустре се бришу након сваког наношења на зид, како га не би упрљале у наредном постављању. Кад се зид уради на овај начин, траје 7-8 година; нарочито ако се није ложило, јер се те просторије у том случају нису ни на који начин оштећивале. Нажалост, мустри више нема.

Али, пре него што крене са моловањем, било је потребно окречити, што је трајало један дан. Пре кречења, потребно је припремити материјал, односно загасити креч. Свака је кућа имала јаму у којој се ово радило, где није био дозвољен приступ деци. Обично се један дан гасио креч, а наредни кречило. Ако су мајсторице желеле да им се зидови сијају, додавале су со док се креч гасио, отприлике око килограм соли на 15-20 килограма креча.

Такође, ако се у доњим деловима зидова јављала влага, користио се још увек врућ креч, како би влагу извукао!

А будући да није било рукавица, мајсторице су мазале руке дебелим слојем масти или уља, како их креч не би озледио.

Миља Ђукарић, Мошорин

Најмлађа мајсторица у Мошорину има свега 54 године и још увек се активно бави кречењем, које воли да ради на старим кућама, али без моловања и без мустри.

Занат је научила од мајке, а започела га је 1980.године.

Осим кречења зидова, ради и оправку старих греда ако са њих отпада малтер, наношењем гипса и креча, без уобичајене употребе тила.

Годишње кречи и среди у просеку око 30 одељења, највише у старим кућама. Кречења једне собе износи једну дневницу.

Највише ради са кречом, млеком и обичном фарбом. Уколико је просторија упрљана, односно црна од дима, неопходно је направити цеђ или пепео који се додаје директно у креч, а мора се неколико пута прекречавати.

За спречавање појаве буђи, додају се 2 конзерванса на канту од 20 литара креча.

Марија Хањик, Бело Блато

Мајсторицу Марију упознали смо у дивном банатском селу, које нас је дочекало редовима сибирских брестова, уместо црвеног тепиха, где заједно живе Словаци, Мађари, Бугари, Срби и други у слози, а сви заједно се боре против одласка људи и младих, негујући традицију и бирнући једни о другима.

Иначе, осим Марије, у селу још увек има 2 мајстора који раде са земљом, а један од њих има и унука који са њим ради, тако да се чини да традиција неће бити прекинута.

Наша мајсторица се од малена бави олепљивањем и оправљањем кућа од земље, а занат је учила од бабе, деде и родитеља. Још увек је активна у овим пословима. Нажалост, њену наследницу, као ни унуку не занима да науче ове послове.

Блато припрема 2-3 дана или чак недељу дана раније, односно, користећи се њеним речима: „масирање, мешање блата траје недељу дана“. Кад се припреми, блато треба да је као путер! Пре него што нанесе малтер, скида све што је „болесно“, кваси зид и наноси малтере равномерним утискивањем глетерицом.

Осим овога, радила је и помазивање тавана и подова.

Свој дом уредила је као словачку етно кућу, те нас је позвала да је следећи пут посетимо.

3 - МАЈСТОРИЦЕ “по потреби”

Посебно су интересантне приче жена које су, стицајем околности, биле приморане да се баве овим пословима, иако им то није била стална професија, нити опредељење...

госпођа Палфи, Бело Блато

Причао нам је прошле године наш мајстор, Јошка Палфи, из Белог Блата, један од двојице преосталих мајстора за израду простих пећи од земље, како је занат учио од своје мајке, а она, спонтано, јер није било мушкарца у кући да то ради. Оправљали су пећ коју су имали, а којој је била потребна обнова и учили се на сопственим грешкама. Палфи је ту почео, заједно са мајком, а од тад је направио велики број ових пећи по читавој Војводини. Са седамдесет и пет година, још увек је активан!

Снаш Веца, Доњи Таванкут

Снаш Веца је била жена коју Таванкућани добро памте, јер је сву земљу за кућу од набоја – набијаницу (како се тамо зове), пренела сама на трагачу. Била је мајка у то време. Кућа је мала за данашње стандарде, са две собе, кухињом и шпајзом. Нажалост, умрла је пре пар година, али би било веома занимљиво чути њену причу од неког од бројних наследника.

Ана (рођена Грчић) Бачић, Доњи Таванкут

Ана је рођена 1944.у Љутову. Учествовала је у градњи кошаре (штале) у родитељској кући, када је имала 15 година; и то у читавом процесу градње: померању оплате и придржавању ужади. Када није била заузета око тога, набијала је земљу са осталим радницима, баш као њена старија сестра и мама. Алатка којом се земља набијала уз оплату звала се фуркач, а скела се звала алаш. За зидове куће од набоја од око 40 квадрата, било је потребно око 2 недеље.

Са својом мамом је уређивала кућу, малтерисала блатом и поправљала споља изнутра. Радиле су рукама, јер нису имале алатке.

Занимљиво је и како су правиле врата за крушну пећ: исплете се од прућа облик врата, умеси се смеша од земље и сламе као за бубље и са њом се обложе врата. Када се осуше, премажу се блатом.

Деса (рођена Керкез) Марјановић, Нови Сад

Деса је рођена 1938. у Пркосима у Босни, одакле су дошли 1948. у Челарево, где су добили кућу од набоја и земљу.

У то време у селу су куће молерисале и кречиле Словакиње, а Десина сестра Мика (1932.) научила да ради од њих, те је она била задужена за моловање породичне куће, што је радила све док није „изашло из моде“. Ваљке и боје за молераје куповали су у Новом Саду.

Деса се, са породицом, сели у Нови Сад 1963-64, где, сваког дана тог лета, долазећи кући после посла и живећи у једној просторији, праве ћерпиче, уз помоћ пријатеља и сина.

Супруг прави калупе (1 калуп за 1 черпић), димензија, тада већ класичне цигле, 25x12cm. Земљу су узимали из баште, додавали јој плеву, у посудама мешали мотиком и правили их.

Тек следеће године су кућу од ћерпича, са 2 собе, кухињом и ходником, назидали. Наравно, зидала се соба по соба, кад и како се могло, а не све одједном, блатним малтерима од исте земље. Кућа је срушена 1977, када одлучују да подигну нову, од „тврдог“ материјала.

Иако је градња земљом забрањена 1952.у урбаним подручјима, ово је доказ да су људи и даље зидали - ово није био усамљен случај, и њихове комшије и пријатељи зидали су на сличан начин у то време.

Ива (Гудељ) Бокановић, Ветерник

Ива је рођена је 1935, у селу Ведашић у Босни. У Змајево је дошла 1942, са браћом и сестром, мајка им се придружила пола године касније. Како је мајка морала сама да одгаја 4 деце, није презала ни од каквих радова: Ива се сећа како је сама зидала је шпорет од ћерпича. Најстарија сестра помагала је мами у многим пословима, а касније, када су се сви преселили за Ветерник, правила је ћерпиче за своју кућу.

Ивину породичну кућу подигли су 1963-64. мајстори из Ветерника који су се тиме бавили. Они су прво направили черпић, а потом је и сазидали блатним малтерима. Тек касније је њен супруг Никола, иначе столар по струци, научио и зидарски занат, те је кућа добила нове просторије, како су им ћерке одрастале.

Ива се бавила молерајима. Била је самоука, научила је занат гледајући мајсторице Мађарице. Оне би изнајмљивале свој алат другим женама за молераје, а кад је било могуће да се ваљци купе у Новом Саду, Ива их је купила и почела самосталну каријеру.

Неретко су је звали и из комшилука, да и њима ради молераје. Волела је то да ради и радила је без надокнаде, јер није свака домаћица имала стрпљења за овај рад.

Иначе, боје које је куповала, мешала је са млеком, како се не би брисале. Без млека, било их је лако скинути. Каже да се некад користио прво “бели” ваљак, па тек онда у боји. Видела је како то мајсторице раде, па их је копирала.

Ваљак се вуче од горе до доле, док се може. Кад се све заврши, доњи део се уради на крају.

Надамо се да ће ове обичне животне, а тако лепе приче, подстаћи и Вас да се распитате у својим селима, код Ваших мама и бака, како су оне и шта радиле и сећају ли се сличних, храбрих жена и њихових прича.

4 - ЧУВАРКЕ ЗНАЊА

А да ова знања не буду потпуно изгубљена за нас, побринуле се се жене које их већ годинама и деценијама вредно бележе и прикупљају.

Др Мирјана Ђекић, Нови Сад

Мирјана је рођена 1963. у Руми, етнолог је по струци, а од 1988.године ради у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе на пословима истраживања, конзервације, рестаурације и презентације народног градитељства, али и индустријског и техничког наслеђа Војводине. Подпредседник је Друштва конзерватора Србије, члан Етнолошко-антрополошког друштва Србије, Европа Ностра, ICOMOS-а, Националне асоцијације за рурални туризам Србије, Матице српске.

Написала је бројна дела, текстове и радове на тему народног градитељства у Војводини, о многобројним војвођанским кућама, салашима, амбарима и чардацима, кулtnим местима и народним побожностима.

Аутор је пројекта „Музеја на отвореном“ у Нештину, првог ове врсте у Војводини.

С пуним правом и без имало претеривања, можемо рећи да је једна од најзаслужнијих особа за то што су се многе од ових информација очувале до данашњих дана, што је, захваљујући њеној књизи „Народно градитељство Војводине-кућа као споменик културе“, велики број објеката, који су касније порушени, остао прибележен у документацији, као непроцењиви доказ тих прошлих времена.

Весна Станулов, Мошорин

Весна је етнолог-антрополог, млађи стручни сарадник у Заводу за заштиту споменика културе Нови Сад. Аутор је бројних текстова и учесник бројних пројеката и манифестација које се тичу очувања традиције и градитељског и културног наслеђа Новог Сада и Војводине.

Рођена је и живи у Мошорину, веома добро познаје градитељско наслеђе свог краја, технике, као и све мајсторе који су били и још увек раде у селу. Може се рећи да је, захваљујући њој, заживела идеја о овом пројекту и да су, управо, прве мајсторице и пронађене захваљујући њеном ангажовању.

Између осталог, сакупила је и интересанте податке о ромској породици Проданов (у селу познати као: Пурејини) која је правила черпиће - како је посао био захтеван, њиме су се бавили сви чланови: мушкарци су копали земљу, док су жене и деца доносили плеву и воду, мешали земљу и стављали у калупе, односили просушене черпиће и складиштили их.

Черпић се радио усред лета (од почетка јуна до краја августа), од 10 до 12 сати дневно, током којих се могло направити од 800 до 1000 комада.

Правио се на лединама, где су се налазила позајмишта беле земље - слатине, које су добиле назив због соли из подземних вода које у њих доспевају и остају у површинским слојевима, те су изразито неплодна земљишта за пољопривреду.

Марија Драгишић, етнолог

Марија је рођена 1980. у Штутгарту, по струци је етнолог-антрополог.

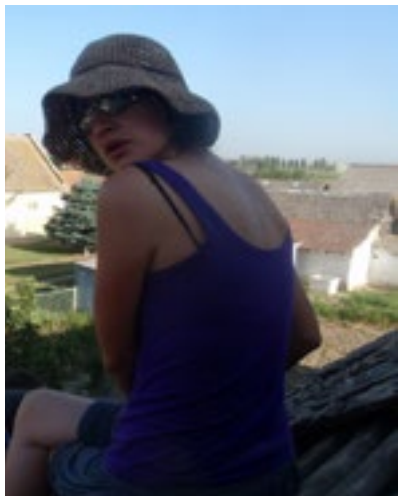
Од 2003. до 2009. године ради као спољни сарадник на Радио – телевизији Србије, у Дечјем културном центру Београд, Републичком заводу за статистику, Етнографском музеју у Београду и Центру за проучавање и презентацију културног наслеђа – Конкретно, а од 2009. године у Републичком заводу за заштиту споменика културе као виши стручни сарадник.

Марија је учествовала у многобројним пројектима: Неготинске пивнице – Старо сеоско гробље у Рајцу, Атлас народног градитељства Србије, Семинар Нематеријално наслеђе у свету споменика културе, Документарни филм Маћанка плоча, Бајковита прошлост, креативне радионице за децу...

Написала је неколико изузетно занимљивих радова: Запис као предмет заштите непокретних културних добара, Едукација ученика основних школа о значају народног градитељског наслеђа (коаутор), Важност нематеријалне баштине за очување народног градитељског наслеђа, Атлас народног градитељства Србије

Оно што је посебно занима јесу народно градитељство и градитељски занати, однос људи и наслеђа, заштита културног наслеђа, традиционална култура у савременом друшћу, едукативне радионице за децу...

Први је конзерватор који је учествовао на Летњој школи земљане архитектуре у Мошорину 2011.године.

5 - ЗАШТИТНИЦЕ ЗНАЊА

Осим ових жена, ту су и храбре заштитнице ових кућа на терену...

Босиљка Томашевић, Београд

Босиљка је архитекта-конзерватор, а у Републичком заводу за заштиту споменика културе ради као саветник од 1983.године.

Иза себе има велики број радова из области истраживања (народног градитељства Западне Србије, Златибора, општине Сврљиг, Књажевац и Пирот); пројеката изведених конзерваторских радова (објекти народног градитељства у Музеју старо село у Сирогојну, небројене цркве и посебно интересантни, радови на 14 пивница у Рајцу и Рогљеву 2008-2015), као и објављених радова (традиционалног градитељства Златибора, Колубаре, села Звездана код Зајечара, Сто кровова-превентивна рестаурација народног наслеђа у Србији...)

Посебни допринос земљаној архитектури и очувању народног градитељства, Босиљка даје кроз најбољи „Регионални конзерваторски камп у Рогљеву“, под покровитељством СНWB-а, који окупља врхунске стручњаке из региона, како би младим студентима архитектуре и сродних струка Западног Балкана, током двонедељних радионица, пружили непроцењива теоријска и практична знања на очувању и обнови пивница у Рогљеву.

Јелена Филиповић, Нови Сад

Јелена је рођена 1973, по струци је архитекта-виши стручни сарадник конзерватор и од 2003. године запослена у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе.

Члан је струковних организација: Инжењерске коморе Србије, Друштва архитеката Новог Сада и Друштва конзерватора Србије.

Јелена се са земљом упознаје негде 2003.године, обилазећи (рекогносцирајући) бројна сеоска насеља Војводине, приликом израде услова за планска документа по разним основама. Најјачи утисак на њу су тад оставили мали, махом нахерени земљани кућерци.

“Чини ми се да нисам баш типична мајсторица...она “руката” која се тиме бави у један на један. Али, пројектујући и водећи градилиште, покушала сам да се и директно бавим земљом. Учила је од саме земље, од објеката на којима сам радила, од бака и локалаца...”

Добитник је годишње награде Друштва конзерватора Србије 2013.године за пројекат и реализацију Музеја на отвореном «Куће Савића» у Нештину. Радила је на санацији овог објекта грађеног у техници плетера, а потом и на изградњи објекта у техници черпић/блато и на изградњи објекта у техници набој

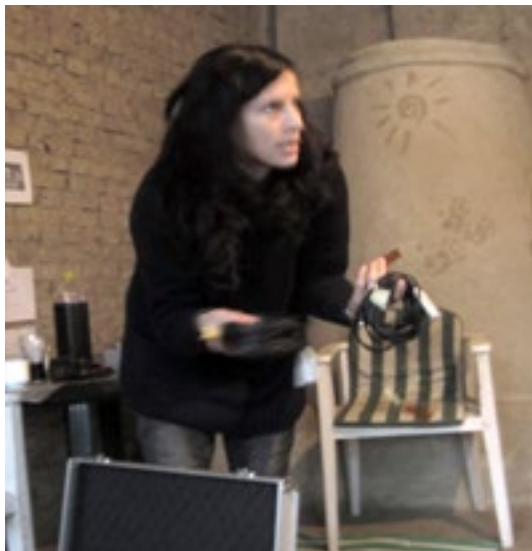
Нада се да се њен ангажман у Нештину никада неће завршити, јер то су куће које траже сталну бригу; као и конзервацији старе русинске куће у Руском Крстур, такође споменику културе.

А како јој је круг деловања тренутно сведен на заштиту споменичког наслеђа и примену традиционалних техника и метода градње, волела би да се више упозна са применом земље у савременој архитектури.

6 - УНАПРЕДИТЕЉКЕ ЗНАЊА

У данашње време, имамо и изузетне жене које се баве научним истраживањем земаљаних кућа...

Весна (рођена Шуњић) Ловец, Панчево-Љубљана

Весна је рођена 1981. у Зрењанину, одрасла је у Панчеву и чини се да отуда потиче њено интересовање за народно градитељство. Архитектуру је завршила у Београду, где се налази на докторским студијама.

Весна је, веома актуелну биоклиматску архитектуру, желела да испита на локалном нивоу – на војвођанским кућама од набоја. Њена истраживања имају за циљ да документују и научно објасне основне карактеристике и технике грађења војвођанске куће, као и колико она испуњава савремене стандарде у погледу енергетске ефикасности. Истраживање анализира почетну хипотезу да су енергетске карактеристике традиционалне војвођанске куће знатно боље од наведених вредности израчунатих у складу са прописима Републике Србије, а треба да обезбеди информације и о појединачним елементима пасивног дизајна уграђених у ове куће, који доприносе високом нивоу стамбеног комфора и позитивних карактеристика у погледу енергетске ефикасности. Истраживања су вршена рачунски и мерењима на терену.

Проф. др. Ана Радивојевић, Београд

Ана је рођена 1963, архитекта је и ванредни професор Архитектонском факултету у Београду од 1993.

Члан је инжењерске коморе Србије, Савеза архитеката Србије, Друштва конзерватора Србије и ICOMOS Србије.

Области истраживања којима се бави су материјали и технике грађења, грађевинска физика и проблеми и принципи одрживе градње.

У свом истраживачком и професионалном раду равноправно се бави проблемима савремене архитектуре и градитељског наслеђа.

Од 2002.године учествује на већем броју домаћих научних пројеката, као и два већа међународна.

Аутор је бројних радова објављених у домаћим и међународним научним часописима, зборницима са конференција, као и поглављима у научним монографијама.

Од публикованих монографија извајају се: Атлас породичних кућа Србије, Атлас вишепородичних зграда Србије и Национална типологија стамбених зграда Србије (са групом аутора).

7 - МЛАДЕ МАЈСТОРИЦЕ

Данас се у свету велики број жена бави промоцијом и очувањем земљане архитектуре, а многе од њих су одличне мајсторице. Ваља споменути да има све више таквих младих жена и код нас...

Смиља Игњатовић, Земун

Смиља је рођена 1987, по струци је вајарка и учитељ пермакултуре.

„Село у које сам одлазила као дете је у Срему, па сам одувек знала приче како и где тачно је прабаба са децом правила черпић за ту “нашу” кућу. Знала сам чак и где су глину вадили и којим женама и деци су после помагали у селу. Као дете сам ископала зид у кући у Земуну са намером да видим шта је испод и открила да је цигла лепљена и обложена дебелим слојем земљаног малтера, који је био неодољив за vadити комадиће плевe, што се претворило у рупу непредвиђених размера! Рестаурација рупе је била посебан уметнички подухват који ме је спасио од батина!“

Никада није посматрала земљану архитектуру као нешто необично са чиме се треба посебно упознавати: не сећа се тренутка када није муљала глину по рукама и глину је увек имала у кући!

Учила је о земљи у градњи од вајара који праве скулптуре великих формата, мајстора старих заната и класичних мајстора, од оца, од пријатеља који користе земљу и најбитније: учила је на кући коју су подигли техником Earthship у Брусници.

Ради и радила је на свом имању, код пријатеља, комшија, на фестивалима и радионицама, где год је била позвана, а примењивала је многе технике: разне малтере, бубље, лаку земљу, черпић, плетер, балирану сламу, пуњене гуме, цигле, камен, подизање јурта...

Планира да следеће године подигне малу кућу од балиране сламе!

Оља Тодосијевић, Доњи Таванкут

Оља је рођена 1972, по струци је дизајнер накита.

Са земљом се познаје одавно, рођена је и одрасла у кући од набоја, а касније је прошла и факултативни курс „Земљане архитектуре“ на Департману за архитектуру и урбанизам Факултета техничких наука у Новом Саду.

Прва велика вежба за Ољу и њену породицу је била изградња крушне пећи од земље и клупе од балиране сламе у њиховом дворишту, а затим су кренули и са обновом куће од набоја, где је стекла огромно искуство.

До сада је највише радила блатне малтере, а једна је од ретких која је применила технику зграфито – двослојни малтер различитих боја, при чему се горњи скида и оставља рељефну површину. Посебно је поносна на овај рад, јер су у њему учествовала и њена деца.

Велика жеља, не само Ољина, него и њених укућана и сарадника, је да ради на прикупљању података о кућама од набоја (набијаницама, како их зову у Таванкуту и околини) и фотографија градње и записивању локалних назива за алате и технике.

Такође, у блиској будућности планирају завршетак радова на кући блатним малтерима, као и изградњу столарске радионице техником набоја!

Кристина Кљајић, Сремски Карловци

Кристина је рођена 1979, архитекта је по струци.

Још током студија је посебно привукла “народна традиционална” градња, а од 2006.године улази у „тајне земље“ кроз рад и дело архитеката Мајкл Рејнолдса и Јанта Еванса.

Током изградње отворене кухиње(мензе) за потребе еко музичког фестивала “Зенит” на Каменој Гори 2011, по први пут је имала прилику да ради са земљом током радионице израде “Лорена” земљаних шпорета и пећнице, са колегом биоконструктором Tomá Atxondo-ом.

Своја знања у области градње стигала је, највећим делом, кроз праксу: 2012.године је на Пештеру учествовала у реконструкцији традиционалне локалне планинске једнопородичне куће плетнаре и на изградњи прве Earthship куће у Србији, док је 2013-2014.године највеће практично искуство стекла током изградње савремене земљане куће техником бубље свог идејног пројекта, реализованог са члановима заједнице на Руднику.

Као слободно ангажовани архитекта-градитељ, њено место рада је тамо где се гради пројекат. План за будућност јој је стварање истраживачког центра за образовање и стандардизацију (као и спецификацију) материјала за природну градњу, пермакултуру и технолошке изуме за потребе одрживе архитектуре.

Ивана Ракарић, Раковац

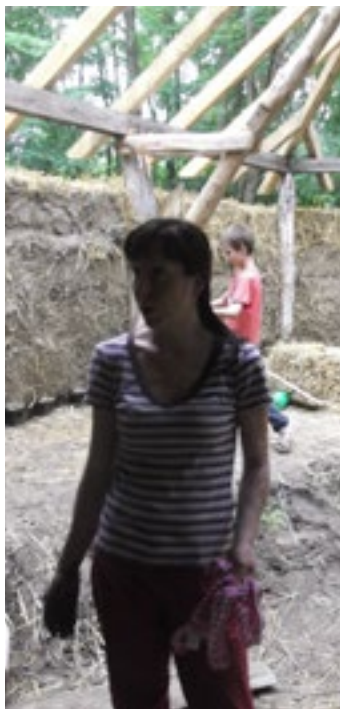
Ивана је рођена 1980, по струци је, такође, архитекта.

„Моја бака је била мајсторица, сама је радила све око куће и помоћних просторија од набоја и черпића, ја сам као девојчица од 3 године мешала са њом блато и гледала како молује зидове. Тек пре неколико година поново сам осетила блато на рукама.“

Учила је по сећању, гребала је зидове бакине куће и пратила текстуре и слојеве, потом полако пробала сама, у својој кући.

Прво је стекла ово непроцењиво практично искуство од малих ногу, да би теоријски део савладала касније, након завршених студија: одслушала је курс Лехела Хорвата о градњи балираном сламом 2014.године и део свог знања опробала у обради зидова током трајања курса.

Рад практикује највише у породичној кући у Раковцу, а план јој је да настави учење и усавршавање у будућности.

Мирјана Узелац Филипендин, Нови Сад

Мирјана је рођена 1983, архитекта је по струци са специјализацијом за зелену градњу, биоклиматску архитектуру и грађење.

Теоријска знања стицала је кроз предавања, књиге, интернет, радионице, конференције и самостално експериментисање; а са земљом се први пут сусреће током студија биоклиматске архитектуре.

Практична знања је добијала кроз индивидуалне пројекте широм Војводине и Србије и кроз вишегодишње посете и различите радионице са Драганом Којичић у Мошорину.

Имала је прилику да учествује у изради зидова од балиране сламе, черпића, плетера, лаке земље, а користила је и разне блатне малтере.

Рад практикује где год има посла и где год је позвана, а у будућности планира проширивање свог знања и вештина, промоцију земљане градње и примене исте у свом раду, подстицање поновног увођења сламе и земље као грађевинских материјала у наше законодавство, рад на домаћим и иностраним пројектима; а уколико се стекну услови за докторске студије из неке од области или добијање сертификата ECVET-а.

Јована Стојановић, Нови Сад

Јована је рођена 1981, и по струци је архитекта, а завшрава и студије хомеопатије.

Са земљом као материјалом се упознала 2008, а практична знања је стекла на радионицама у Мошорину.

Радила је блатне малтере, лаку земљу, испуну дрвене структуре зидањем черпићем.

Веома је активна и редовно, колико јој то време и пословне обавезе дозвољавају, своја знања унапређује на радионицама широм Србије и учи нове технике.

У скоријој будућности планира да заврши курс пермакултуре и да, у некој даљој будућности, купи стару земљану кућу са окућницом, где би стечена знања могла да спроводи на личном нивоу.

Једнако су интересантне и оне мајсторице данас, чији послови нису директно везани за земљу, али јесу за друге локалне грађевинске материјале... и које су у послове ушле са својим мужевима и партнерима.

Наташа Рус Фазекаш, Стари Бечеј

Наташа има само 23.године и бави се веома необичним материјалом, а то је трска!

Трска је, иначе, мочварна биљка, која је некад била заступљена у читавој Војводини, а у 19.веку је била једини материјал који се употребљавао за покривање кровова. Искушавањем мочварног тла, трска се данас може наћи у само неколико места, а најпознатије међу њима, не само у оквирима наше земље, него и у Европи, је Бело Блато. Како је земљиште тамо веома неплодно, људи су имали две могућности: риболов или трску! Чини се да су они ову ману претворили у предност и данас се сечењем, припремом и прерадом трске бави око 150 људи, а у посао су активно укључене и жене.

Већ трећу годину за редом, у Белом Блату се организује Светско првенство у ручној сечи трске, а Наташа је, међу 11 екипа, била једина жена. Иако је у овом послу већ три године, а њен супруг десет, за Наташу је ово било потпуно ново искуство. Она, углавном, ради код куће, чисти или плете трску и никада до сада није излазила на терен.

Сеча трске је много тежи посао него што се чини, јер се обавља зими, кад је процес вегетације окончан, а стабљика трске дрвенаста. Косачи кажу да се по снегу и леду се најбоље жање. Због тога нема много младих који су заинтересовани да се баве овим послом, те је још значајнија Наташина одлука да учествује и помогне супругу.

Свака екипа од два косача морала је да за 3 сата искоси 15 снопова, поређа их и за собом остави чист терен (за наредну годину), а оцењивало се како је сноп сложен, висина сече, припрема традиционалног доручка на отвореном, као и песме које су пратиле рад. Иако Наташа и супруг нису победили, они су за нас победници!

Горјана Поњевић Ballani, Перлез-Зрењанин

Горјана има 44 године. И по занимању је врхунски столар-

Завршила је грађевинску школу у Сарајеву, са жељом да се бави путевима. Уписала је Грађевински факултет - одсек нискоградње, али јој је рат покварио планове, те је са породицом избегла у Перлез 1992 до 1995, након чега одлази у Италију.

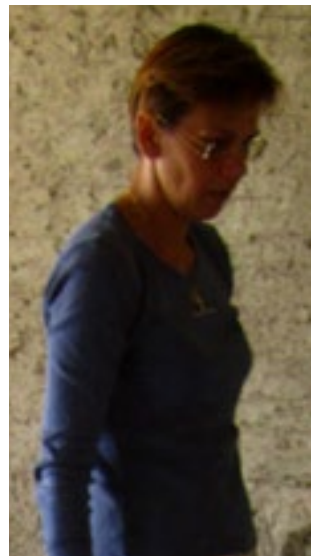
Без предзнања, у граду Форлију почиње да ради шмирглање и лакирање у водећој фирми за производњу унутрашњих степеништа, а убрзо постаје шеф контроле квалитета.

Упознаје Antonio Ballani-ја, врхунског столара и власника пилане у Румунији, који јој помаже да заокружи читав процес: од дрвета из шуме до готовог производа.

Сада ради комплетан екстеријер од фасадне даске, терасе, облагања базена, преко фасадне столарије, жалузина, прозора, улазних врата, до ентеријера, унутрашњих врата.

Горјана је бољи мајстор у завршној фази, у контроли и лепоти производа, док је Antonio бољи у спојевима.

“Сваки ми је посао драг и сваки сам оплакала, у том смислу да ми је жао сваког комада намештаја који је „отишао“, из фабрике. Зато што је у њему део мене, мог зноја, моје љубави. Не памтим клијенте, лица, имена, али памтим сваки комад који сам направила од када сам почела да се бавим овим послом.” Дневник, 2013.

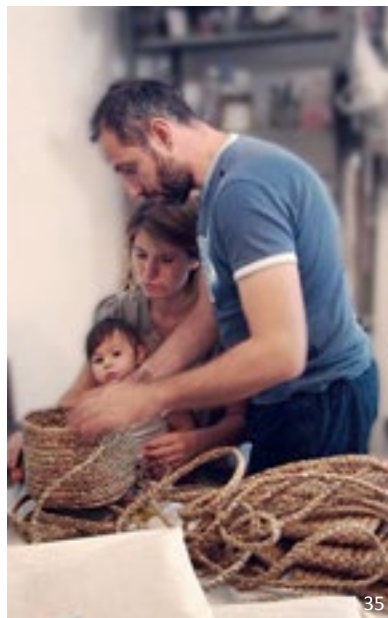
Маја Ђуровић, Зрењанин

Маја је 1983.годиште и бави се једним веома необичним послом: осим шивења, са супругом Павлом Нећаковим, од 2011, израђује папуче, подметаче, торбе, корпе и столице од рогоза.

Маја је таленат наследила од мајке, која је тешких деведесетих у Београду, да би прехранила децу, хонорарно шила шубаре од крзна и чизмице од чоје. Маја је, уз мајку, учила шивење и кројење, а потом кренула њеним стопама. Своје радове је почела да продаје на манифестацијама, где је упознала Павла. Заљубила се у њега и необичне производе од рогоза! Преселила се за Зрењанин, са Павлом ради рогоз, али се није одрекла ни шивења.

Иначе, традиција прављења производа од рогоза у породици Мајиног супруга преноси се од деде Вељка, преко оца Северина, до Павла. Рогоз беру у рибњацима у околини Зрењанина, након чега га цеде, везују у снопове и цепкају листове. Павлов отац плете рогоз у плетиво, који користе за своје производе: Павле прави папуче, а Маја торбе и корпе; а свако има и свој прилагођени прибор за њих.

Материјал који користе је локални, добијен из оближње природе, обућа је еколошка, а стопала се масирају док у њој ходате. Осим овога, у последње време се баве и израдом столица са седиштем од рогоза, које у себи спајају традицију и модерне стилове!

Драгана Којичић, Нови Сад-Мошорин-Зрењанин

Драгана је рођена 1981, по струци је архитекта са специјализацијом за земљану архитектуру. Први сусрет са земљом има тек кроз и током студија, на студентским праксама у Сирији и Колумбији, а врхунац интересовања за тему огледа се у дипломском раду у коме покушава да истражи и унапреди војвођанску кућу.

Након студија, проводи 3 године у Руанди, где се, кроз писање рада и праксу на терену, детаљно упознаје са градњом земљом и аплицира за специјализацију ДСА Терре 2008-2010 у оквиру CRATERre програма у Греноблу. Кроз безбројне радионице, обуке и теренски рад у ове две године у Француској, упознаје се са великим бројем стручњака из ове области, техникама градње, као и модерним тенденцијама и праксама које се примењују у Европи. Од 2010.године, ради на подизању свести и промоцији земљане архитектуре у Србији, како кроз теорију (организовањем презентација, предавања и курсева), тако и кроз практични рад (радионице, обуке) широм Србије, а у сарадњи са Заводима за заштиту споменика културе, невладиним сектором и појединцима.

Вођа је ЕУ Леонардо Пирате пројекта 2012-2015 за израду и сертификацију обука и диплома за мајсторе и друге кадрове за градњу земљом; аутор бројних радова на тему градње земљом, као и блогова kucacuvarkuca.com и zemljanarhitektura.com и покретач будућег Центра за земљану архитектуру у Мошорину. Власник је фирме Earth&Crafts за градњу земљом и природним материјалима.

Садржај

Уместоувода.....	1
Документација	2
Мајсторице.....	9
Мајсторице “по потреби”	14
Чуваркезнања.....	18
Заштитницезнања.....	21
Унапредитељкезнања.....	23
Младе земљане мајсторице.....	25
Друге младе мајсторице.....	32
Аутор приче.....	37

